

'מלחמה לה' בעמלק'

ג. מי הוא עמלק?

הרב צבי הבר

א. פתיחה

בשני הפרקים הראשונים בסדרה עסקנו במלחמת עמלק. ראינו את הרקע למלחמה, את המיוחדות שלה, וראינו שדרשת חז"ל את התנהלות המלחמה ונסיבותיה תואמות ומתבקשות מתוך פשטי המקראות. יסוד המלחמה הוא בעובדה שמה צריך להתמודד במציאות שבה ה' לא מנחה אותנו, כתוצאה ישירה של אמירת בני ישראל "היש ה' בקרבנו אם אין", משה שולח למלחמה דמות אנונימית וחסרת מעמד, בעוד שהוא ניצב על ראש הגבעה מתוך תוכנית אסטרטגית להשבת הקב"ה לקרב ישראל, מתוך הבנה שבזה תוכרע המלחמה. הדברים באים לידי ביטוי הן ברצף הפרשות הקודמות למלחמת עמלק והן בדברי הסיכום של המלחמה.

השאלה הגדולה שנותרה בפנינו היא שאלת עונשו של עמלק - מדוע כה החמירו עם עמלק ומדוע הוא זכה למה שלא זכה שום עם שבעולם.

כדי לענות על שאלה זו צריכים בראש ובראשונה לבחון מי הוא עמלק, מה פשר הגעתו להילחם עם ישראל, ובאמצעות בחינה זו נוכל לנסות ולהבין את סיבת מצוות מחיית עמלק וכל היחס אליו.

ב. עמלק בן אליפז

בסוף פרשת וישלח, בפרק לו בבראשית, מרחיבה התורה ברשימת תולדות עשו. הדברים מתפרסים על פני ארבעים ושלושה פסוקים - ממש לא מעט. לדוגמה תולדות אדם עד נוח שבסוף פרשת בראשית נפרסים על פני שלושים ושניים פסוקים. הרשימה מורכבת משלוש פרשיות שונות: רשימת צאצאי עשו ואלופיו, צאצאי שער החורי יושב הארץ ואלופיו, ולאחר מכן רשימת המלכים שמלכו באדום "לפני מלך מלך בישראל", ונספחת להם רשימת אלופי עשו נוספת. למה כל הפתיחה הזו חשובה? כי בתוך הרשימה הזו מוזכר עמלק. וזה לשון הכתוב:

(ט) וְאֵלֶּה תְּלִדוֹת עֵשָׂו אָבִי אֲדָוִם בְּהַר שְׁעִיר: (י) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפֶז בֶּן עֵדָה אִשְׁתׁ עֵשָׂו
 רְעוּאֵל בֶּן בְּשֵׁמֶת אִשְׁתׁ עֵשָׂו: [...] (יב) וְתַמְנֶעֱ הִיְתָה פִּילְגֶשׁ לְאֱלִיפֶז בֶּן עֵשָׂו וְתִלְדַּ לְאֱלִיפֶז אֶת
עַמְלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עֵדָה אִשְׁתׁ עֵשָׂו: [...]

(בראשית לו)

ובהמשך הפסוקים ברשימת אלופי אדום:

(טו) אֵלֶּה אֱלֹפִי בְּנֵי עֶשׂוֹ בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֶשׂוֹ אֱלֹפִי תִימָן אֱלֹפִי אֹמֶר אֱלֹפִי צָפוֹ אֱלֹפִי קָנֹז:
(טז) אֱלֹפִי קָרַח אֱלֹפִי גַעְתָּם אֱלֹפִי עַמְלֵק אֵלֶּה אֱלֹפִי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֲדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עֲדָה: ...
(יט) אֵלֶּה בְּנֵי עֶשׂוֹ וְאֵלֶּה אֱלֹפֵיהֶם הוּא אֲדוֹם.

(בראשית לו, א-יט)

אנחנו מתוודעים לראשונה לעמלק, והוא בנו של אליפז מפילגשו תמנע, **והוא למעשה נכדו של עשו**. למרות היותו בן פילגש, עמלק זוכה להיות אחד מאלופי עשו, כאחד מנכדי עשו - ביטוי כנראה לראש משפחה, לענף משמעותי בתוך השבט.

לימדו אותנו רבותינו:

תמנע בת מלכים הואי, דכתיב: "אלוף לוטן אלוף תמנע", וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא. בעיא לאיגורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו, אמרה: מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת, נפק מינה עמלק דצערניהו לישראל.

(סנהדרין צט, ב)

לפי התפיסה הזו, עמלק הפוגש את ישראל הוא צאצאו של עשו, דבר שבא לידי ביטוי במספר מדרשים בפי חז"ל. **לאור דברים אלו המאבק בין ישראל לעמלק הוא ביטוי למאבק המהותי שקיים בין עשו ליעקב**, והפליג בדבר במדרש לקח טוב:

ד"א מה ראה עמלק לבוא להלחם עם ישראל, כדי לנקום נקמת עשו זקנו, דכתיב "וישטום עשו את יעקב" (בראשית כז מא), אליפז היה בכור עשו, וצוהו להתגרות עם בני יעקב, ולפי שנתגדל עם איוב וחבריו, לא נלחם בהם.

(פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת בשלח יז, ח)

המדרש מאד משמעותי, ולפיו עמלק למעשה נושא על שכמו את המשימה של התגרות עם יעקב. יש כאן חיבור בין אליפז התימני שבספר איוב, ובין אליפז בכור עשו. לפי התפיסה הזו המאבק הנצחי בין עשו ליעקב, בא לביטוי מהותי במאבק בין ישראל לעמלק, מאבק נצחי ומתמשך, שראשיתו ברחם רבקה וסופו ב"ועלו מושעים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הָרַע עֶשׂוֹ וְהִיְתָה לְה' הַמְּלֹכָה" (עובדיה א, כא).

הדבר יוצר מספר קשיים, שצריך לתת עליהם את הדעת, הקשורים ביחס לעמלק, לאזכורים של עמלק, ובהתפרסותו במרחב.

ג. רשימת תולדות עשו ומקומו של עמלק בתוכם

הקושי הראשוני נעוץ בתפיסה המהותית של בני עשו. תפיסת התורה את בני עשו היא שונה לחלוטין מאשר היחס לעמלק: "לא תתעב אדמי **כי אחיך הוא**" (דברים כג, ח), וכן "אתם עֲבָרִים בְּגִבּוֹל אַחֵיכֶם בְּנֵי עֶשׂוֹ הַיְשָׁבִים בְּשִׁעִיר

וַיִּירָאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד" (דברים ב, ד). היחס השלילי לבני עשו, הבא לידי ביטוי לדוגמה בתהלים (קלז, ז): "זִכֹּר ה' לִבְנֵי אֲדָוִם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיּוֹד בָּהּ" או בפסוק שהזכרנו קודם לכן מספר עובדיה, הוא יחס מאוחר יותר שנובע מדרך התנהלות בני אדום בזמן חורבן בית ראשון, שהיו בין ה"רעים הבוגדים" בציון. אדרבה בתורה היחס הוא חיובי, ובניגוד לבני עמון ומואב (למעט היושבים בער) שלא קידמו אותנו בלחם ובמים, אומר משה לסיחון שבני עשו היושבים בשעיר מכרו לו לחם ומים (דברים ב, כט).

לפי זה יש פער מהותי בין היחס לבני עשו ובין היחס לעמלק שהוא חלק מבני עשו.

בהמשך נראה את מקום התפרסותם של עמלק, שאינו בתחום הר שעיר, שהוא מקום ההתיישבות של עשו, אלא במדבריות של עבר הירדן המזרחי, הנגב ומדבר סיני וכן בהר אפרים - במקומות אלו לא ידוע לנו שיש התפרסות של בני עשו.

ניתן להציע שעמלק נפרד בשלב מסוים מבני עשו והקים לעצמו עם נפרד, וכן עזב את הר שעיר והתנהל במרחבים הללו.

להבנה מעין זו יש משמעות גדולה. משמעות הדברים היא שעמלק אמנם מצאצאי עשו, אבל לא ניתן לראות בו את חוד החנית של המלחמה בין עשו ליעקב, שהרי הוא התנתק מהמשפחה, ואינו עיקרה ומרכזה. זהו מחיר נמוך יחסית, שהרי מדובר בתפיסה מאוחרת ולא מחייבת של עמלק ועניינו.

כדי לבחון את זיהוי של עמלק כנכד עשו, צריך לעיין היטב ובזהירות בפרשה של תולדות עשו בפרשת וישלח בה פתחנו.

נעיין בפסוקים במבט רחב יותר. לאחר התיאור של מות יצחק, כתוב שקברו אותו יעקב ועשו בניו. לאחר מכן מתחיל התיאור (פרק לו) שקראנו את חלקו קודם לכן:

(א) וְאֵלֶּה תְּלֻדֹת עֵשָׂו הוּא אֲדָוִם: [...] (ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת נְשָׂיו וְאֵת בְּנָיו וְאֵת בְּנֹתָיו וְאֵת כָּל נַפְשֹׁת בֵּיתוֹ וְאֵת מִקְנֵהוּ וְאֵת כָּל בְּהֵמָתוֹ וְאֵת כָּל קִנְיָו אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אַחִיו: (ז) כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשֶּׁבֶת יַחֲזִדוּ וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מִגֹּרֵיהֶם לְשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: (ח) וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שְׁעִיר עֵשָׂו הוּא אֲדָוִם:

(ט) ואלה תולדות עשו אבי אדום בהר שעיר: (י) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי עֵשָׂו אֲלִיפִז בֶּן עֵדָה אִשְׁתׁ עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן בְּשֵׁמֶת אִשְׁתׁ עֵשָׂו: (יא) וַיְהִי בְּנֵי אֲלִיפִז תִּימָן אֹמֶר צָפוּ וְגַעְתָּם וְקִנְזָה: (יב) וַתִּמְנַע הַיְתֵה פִילְגֶשׁ לְאֵלִיפִז בֶּן עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְאֵלִיפִז אֵת עֵמְלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עֵדָה אִשְׁתׁ עֵשָׂו: [...]

(טו) אֵלֶּה אֲלוֹפֵי בְּנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֲלִיפִז בְּכוֹר עֵשָׂו אֲלוֹף תִּימָן אֲלוֹף אֹמֶר אֲלוֹף צָפוּ אֲלוֹף קִנְזָה: (טז) אֲלוֹף קִרַּח אֲלוֹף גַּעְתָּם אֲלוֹף עֵמְלֵק אֵלֶּה אֲלוֹפֵי אֲלִיפִז בְּאֶרֶץ אֲדָוִם אֵלֶּה בְּנֵי עֵדָה: [...] (יט) אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו וְאֵלֶּה אֲלוֹפֵיהֶם הוּא אֲדָוִם.

(בראשית לו, א-יט)

המקובל ביחס לביטוי אלופים, שהם ראשי המשפחות, ראשי ה'חמולות' של השבט. דוגמה לדבר הוא האמור ביחס לגדעון: "הִנֵּה אֶלְפֵי הַדָּל בְּמִנְשָׁה וְאֶנְכִי הַצֶּעִיר בְּבֵית אָבִי" (שופטים ו, טו). הרשימה הזו היא רשימה שמתארת את ראשי המשפחות הראשיים של בני עשו. מאלו רואים שעמלק נחשב למשפחה חשובה בתוך בני עשו, ותופסים מקום לעצמם. צריך לציין שיש כאן רשימה של ארבעה עשר אלופים לעשו: שבעה מאלפיז בן עדה וביניהם עמלק, ארבעה מרעואל בן בשמת, ושלושת בני אהליבמה.

הפרשה ממשיכה בתיאור רשימת תולדות אחרת "אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ". בפשטות מדובר על אדם אחר ושושלת אחרת. מדובר במשפחה מבני החורי שהיא יושבת הארץ. הכוונה כמובן לארץ אדום, וכמפורש שהיא יושבת בהר שעיר. את העובדה שיושבי הר שעיר הם החורים כבר ראינו בפרשת לך לך, בכיבושי ארבעת המלכים מתואר לנו: "ואת החורי בהררם שעיר" (בראשית יד, ו).

הבאת השושלת של בני שעיר החורי מעניינת ביותר. בתחילת ספר דברים, מסופר לנו:

וּבְשַׁעִיר יָשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנַי וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיִּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם.

(דברים ב, יב)

וכן הוא שם בפסוק כב:

כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבְנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחֹרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשׁוּם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם
עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(דברים ב, כב)

מפסוקים אלו רואים שבני עשו השמידו את החורי וירשו את ארצם. אם כן, לא מובן מדוע יש עניין בהבאת הרשימה המשפחתית הזו. מדוע חשובה לנו שושלת משפחה זו?

נעיין מעט ברשימה:

(כ) אֵלֶּה בְּנֵי שַׁעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוּבָל וְצַבְעוֹן וְעֵנָה: (כא) וְדִשׁוֹן וְאַצָּר וְדִישׁוֹן אֵלֶּה
אֲלוֹפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שַׁעִיר בְּאָרֶץ אֲדוֹם: (כב) וַיְהִי־וּבְנֵי לוֹטָן חָרִי וְהֵימָם וְאַחֹת לוֹטָן תַּמְנָע: (כג)
וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּבָל עֶלְוֹן וּמִנַּחַת וְעִיבָל נֶסֶפוֹ וְאוֹנָם: (כד) וְאֵלֶּה בְּנֵי צַבְעוֹן וְאִיָּה וְעֵנָה הוּא עֵנָה אֲשֶׁר
מָצָא אֶת הַיָּמִם בְּמִדְבַּר בְּרָעַתוֹ אֶת הַחֲמָרִים לְצַבְעוֹן אָבִיו: (כה) וְאֵלֶּה בְּנֵי עֵנָה דִישׁוֹן
וְאַהֲלִיבְמָה בַת עֵנָה:

(בראשית לו, כ-כה)

שתי נשים מופיעות ברשימה הזו: "אהליבמה בת ענה" שהוא בנו של צבעון, הלא היא אשת אשו: "אהליבמה בת ענה בן צבעון החווי". אמנם נאמר שהוא היה חווי אבל קל לזהות את הקרבה בין "החווי" ובין "החורי", וברור שמדובר על אותו אדם.

והשנייה היא אחות לוטן - תמנע. תמנע זו היא פילגשו של אליפז, ואמו של עמלק. מדברים אלו ניתן להסיק שבני עשו התחתנו עם משפחות מסוימות מבני שעיר החורי יושבי הארץ.

לאור הפסוקים הללו נראה שעמלק היה אחת המשפחות החשובות שבבני עשו היושבים בהר שעיר. אין כאן שום רמז על עזיבתו של עמלק את הר שעיר או משהו מעין זה, ואדרבה יושבי הר שעיר נראים כעם המקובע למקומו ולא מתפרס במקומות אחרים. דבר שמקשה מאד את הזיהוי של עמלק שנלחם עם ישראל ולאחר מכן אנחנו רואים אותו באזורי המדבריות הדרומיים או באזור ערבות מואב ודומיהם כעמלק נכדו של עשו.

הדברים הללו עדיין צריכים עיון לאור המשך הרשימות בפרשת וישלח. אחרי שראינו את הפירוט הגדול של ארבעה עשר אלופי עשו, ושבעת אלופי החורי המוזכרים בפרשה מובאת רשימה מעניינת ביותר, שמראה פרספקטיבה ארוכת שנים על ההיסטוריה העשווית: "לֹא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לְפָנַי מֶלֶךְ מֶלֶךְ לְבָנַי יִשְׂרָאֵל" - רשימה של שמונה מלכים. לאחריה בסופה של הפרשה חוזרים ומביאים לנו רשימה של אלופי עשו:

(מ) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אֱלוֹפֵי עֵשׂוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם לְמִקְמֹתָם בְּשִׁמְתָם אֱלוֹפֵי תַמְנֵעַ אֱלוֹפֵי עֵלְוָה אֱלוֹפֵי יִתְתִּי: (מא) אֱלוֹפֵי אֶהְלִיבְמָה אֱלוֹפֵי אֶלֶּה אֱלוֹפֵי פִינֹן: (מב) אֱלוֹפֵי קִנְז אֱלוֹפֵי תִימֹן אֱלוֹפֵי מְבַצָּר: (מג) אֱלוֹפֵי מְגַדִּיאֵל אֱלוֹפֵי עֵיִרִם אֶלֶּה אֱלוֹפֵי אֱדוֹם לְמִשְׁבְּתָם בְּאֶרֶץ אַחְזָתָם הוּא עֵשׂוֹ אָבִי אֱדוֹם.

(בראשית לו, מ-מג)

ברשימה הזו לא מצאנו את אלופי עמלק שהופיע קודם לכן. להיכן נעלם עמלק? בפירוש דעת מקרא הסבירו את הסיבה, שעמלק נטש את בני עשו ועבר לגור במקום אחר. האם מכאן יש ראייה כלשהי? לדעתי אין מכאן שום ראייה, אלא ראייה הפוכה.

בכלל צריך להבין מה פשרה של הרשימה הזו, הרי כבר קודם לכן הייתה רשימה של אלופי עשו! הרשימה הזו היא רשימה שכוללת אחד עשר אלופים, שלמעט אלופי תימן ואלופי קנז שהופיעו ברשימות הקודמות, כל האלופים הם חדשים. משמעות הדברים שמתוך עשרים ואחד האלופים שהוזכרו קודם לכן - ארבעה עשר אלופי עשו ושבעת אלופי שעיר החורי - הוזכרו רק שני אלופים! ולכן לא ניתן להסיק דבר מהיעדרו של עמלק מהרשימה.

המפרשים התחבטו במשמעות הרשימה הזו והיחס בינה ובין הרשימה הקדומה. המכנה המשותף הוא שמדובר על רשימה של האלופים המאוחרים יותר: "ואלה הנזכרים הם בני האלופים הכתובים למעלה, ולא הזכיר כי אם מי שיש לו מקום" (אבן עזרא), או "נעשו אילו האחרונים עיקר להיות אלופי עיר ועיר" (רשב"ם), או "שהיו אלופים אחר שפסקה המלכות הנזכרת מאדום" (רד"ק), והרמב"ן האריך יותר בדבר ואמר:

כי הראשונים היו כל האחים אלופים יושבים כלם בעיר אחת, מושלים בעם כאחד, או כעבין נשיאי שבט וראשי בתי אבות, אבל אלו אחרונים היו אלופים למשפחותם, כי כל אחד היה אלופי לכל משפחות בני עשו ובכל מקומות מושבותם, והוא לבדו נקרא בדור אלופי, אין אחר

נקרא כן בכל ארץ אחוזתם, כי היו כמלכים לארצם, אבל לא ישבו לכסא להם ולא נתנו עליהם הוד מלכות.

(רמב"ן בראשית לו)

בקיצור, קשה לראות מכאן איזושהי ראייה ולו קטנה לכך שעמלק עזב את הר שעיר, והקים לו עם חדש עם דרך התנהלות חדשה. ונראה שמדובר על תהליך מסוים של התאחדות שבטים ויצירת שבטים חדשים בהר שעיר, ונביא מדבריו של הרשב"ם המוכיח שמדובר ברשימה שמבטלת את הרשימה הקדומה שהובאה קודם לכן:

וראיה לדברי שכל פרשיות בני עשו ובני שעיר והמלכים אשר מלכו עד סוף הפרשה כולה הנם כתובים בדברי הימים, ופרשת אלופי בני עשו הראשונה אינה נזכרת שם כלל כי אם אלופי פרשה שנייה לבד:

(רשב"ם בראשית לו)

האבן עזרא, לדוגמה, נתן את דעתו לכך שיש ברשימה הזו את "אלוף תמנע" ואת "אלוף אהליבמה" שהם היו נשים: אשת עשו, ופילגש אליפז - אמנם הוא מציע שאולי מדובר בגברים ששם כשם נשים, אבל בהצעתו השנייה הוא סבור שכל המשפחה נקראה על שם האם, ופירוטה הם אלופים אחרים, שהם היו נשיאי עמלק.

לי נראה לומר שמדובר ברשימה מאוחרת, שמשקפת את התאחדות המשפחות בתוך אדום בן בני עשו ובני שעיר. ראית מה לדבר - בתוך הרשימה המאוחרת נמצא "אלוף עלוה", ובין אלופי שעיר החורי ישנו "אלוף עלון", והגיוי שמדובר על אדם זהה. ברשימה הראשונה מצאנו לאהליבמה שלושה אלופים (יעוש, יעלם וקרח) וייתכן ואחרי זה התכנסו ליחידה שבטית אחת, שנקראה אלוף אהליבמה.

לאור זה הייתי מציע שאלוף תמנע משקף התאחדות של משפחת עמלק עם משפחת אמו תמנע, כמו שמצאנו כך גם אצל בני ישראל שלפעמים הנחלה נקראה על שם האם (בנות צלפחד), לדוגמה.

בכל מקרה הפרשה הזו לענ"ד משקפת את התנהלות הדברים בהר שעיר. בני עשו הגיעו להר שעיר הם ירשו את בני שעיר או בדרך של השמדה, כמו שמופיע בספר דברים, או בדרך של חיתון ואיחוד משפחות לכדי יחידה שבטית אחת, שמבטאת את התאחדות בני שעיר החורי ובני עשו, לכדי עם אחד שמיוחס לעשו הוא אדום.

והחשוב לענייננו, לא ניתן להוכיח מכאן דבר לעניין השינוי שעבר עמלק, ואם ניתן לומר דבר מתוך פרשה זו, אולי זה הפכם של דברים, העובדה שבתוך תיאור מהלכי עשו בפרספקטיבת ימי משה, אין שום אזכור לנטישת עמלק, מראה שבני עמלק נכד עשו הם חלק אינטגרלי מבני עשו.

אז נשארנו עם קושי מסוים שמצריך בירור. היחס לבני עשו הוא יחס חיובי בתורה. בכל היחס לעמלק לא מוזכרת שום אמירה שהוא אחינו או דבר מעין זה. גם לא מוזכרת ביחס לעמלק כל טענה על בגידה שבגד עמלק באחיו, וישנה רגישות מעין זו בתנ"ך.

עמלק בן אליפז הוא משפחה ושבט בתוך עשו ונחשב לחלק מהותי ממנה ואין לנו שום תיעוד של עזיבתו להתיישבות בחלקים אחרים. כל אלו מעלים סימן שאלה גדול ביחס לקביעה שעמלק הבא להילחם עם ישראל הוא צאצא של עמלק נכד עשו או שמא עם אחר. לצורך בחינת השאלה הזו נצטרך לבחון עוד כמה פרשיות בתורה, ועל אלו נדון אי"ה בפרק הבא!